

Patrimoni gegant

Catalunya és país de gegants. No podem concebre les nostres festes tradicionals sense aquests elements tan nostrats dins del folklore, que n'esdevenen un símbol i, alhora, accentuen profundament la nostra identitat.

Els gegants formen part de nosaltres; són una de les nostres tradicions més vives i arrelades. Només cal veure el fenomen associatiu que s'ha anat creant al seu entorn i, sobretot, com aquest ha anat creixent a les nostres terres.

Considerats d'importància històrica, representen els nostres orígens. Els gegants simbolitzen la vida dels nostres avantpassats: amb ells recordem els nostres principis. Ens conviden a participar en la festa i a assaborir-la, tot fent-nos oblidar per uns instants les nostres cabòries. No obstant això, també han tingut els seus alts i baixos. No tot en el seu llarg camí han estat flors i violes. Han patit prohibicions; han pagat els nostres conflictes; han seguit els corrents de la moda i els hem fet canviar capriciosament d'aspecte tot seguint diferents estils i gustos. I, malauradament, a causa de diverses prohibicions, han estat temps tancats sota pany i clau, oblidats i criant pols i teranyines. D'aquí sorgeix aquest recull. Moltes d'aquestes figures que han vist els canvis i han patit guerres, encara avui són presents entre nosaltres. Alguns gegants encara ballen per carrers, ben restaurats; d'altres gaudeixen d'un repòs merescut i els trobem exposats en vitrines, salons o museus, per fer-nos gaudir de la seva bellesa i, a la vegada, per imaginar-los uns instants, tot fent un viatge en el temps, ballant o participant assíduament a les festes. Per tant, quina és la millor manera de donar-los a conèixer?

El mite del gegant és una constant en totes les cultures. Els gegants solien representar divinitats, herois; fins i tot encarnaven personatges malvats, però no necessàriament per les seves característiques físiques desmesurades, sinó per la seva grandesa i perquè es destacava la importància dels seus fets, tant els bons com els dolents. Tenim gegants bíblics, com ara Samsó, sant Cristòfol o Goliat; gegants mitològics com Hèrcules o Polifem, sense oblidar els gegants de les nostres llegendes, el Fort Farell, en Gerió, en Gargantua o en Ferragut. Tots ells destacaven per alguna cosa, ja fos pels seus actes bons o dolents, o bé pels seus defectes; d'aquesta manera, esdevenien un referent de tot allò que volien representar.

Els gegants festius que passegen i ballen pels nostres carrers i places els trobem documentats a partir de l'edat mitjana. Malgrat que no tenim constància de la seva existència abans de l'època medieval, això no vol dir pas que no n'hi hagués. Malauradament, la manca de fonts i de documentació anterior a l'època medieval fa que les primeres referències comprovables de gegants semblants als d'avui en dia no ens arribin fins a l'establiment de les festes de Corpus. La festa del Corpus Christi, la solemnitat litúrgica en honor a l'Eucaristia, neix al segle XIII, a mans del papa Urbà IV, concretament l'any 1264, com a resposta per part de l'Església catòlica a una crisi interna deguda a diferents corrents ideològics. Uns corrents que posaven a debat i feien perillar dogmes, principalment els eucarístics, pilars indiscutibles de la fe i que, a la llarga, van actuar com a desencadenants de la invenció d'una nova festa dins el calendari litúrgic amb l'objectiu d'exaltar la institució de l'Eucaristia, que fins

llavors es commemorava enmig de l'austeritat i la tristor de la Setmana Santa. Entre les primeres processons de Corpus trobem documentades representacions dedicades a sants, a santes o a episodis de la vida de Jesucrist. Tots els personatges anaven amb objectes que els identificaven – com és el cas de sant Pere amb les claus o amb figuracions del seu martiri–, o amb figures que els acompanyaven –com és el cas de santa Margarida amb el drac.

Els gegants formaven part d'aquestes processons. Dins del Llibre de les Solemnitats de Barcelona de 1424, hi trobem una relació de les representacions que participaven en la processó de Corpus. En el document hi consten dues anotacions: la primera fa referència a un “David ab lo jiguant” (David amb el gegant, Goliat); la segona, a un “Sanct Xristoffol ab lo nen Jesus a coll” (sant Cristòfol amb el nen Jesús a coll).

Es tracta, doncs, dels primers gegants documentats. La participació d'aquests dos gegants no només és un fenomen exclusiu de Barcelona, sinó que trobem gegants en processons d'altres indrets d'Europa. Aquests elements eren encarnats per homes disfressats. Pujaven sobre xanques per representar els gegants. A poc a poc, aquestes primitives figures anaren evolucionant fins que va aparèixer el primer gegant de cartró pedra. La seva companya, la geganta, apareix documentada l'any 1548, concretament a Tortosa, i més endavant en ciutats com Barcelona i Girona. Amb el pas dels anys, el gegant adopta la imatge de guerrer medieval, armat amb una porra, mentre que la geganta marca la moda femenina, tant en el vestit com en el pentinat.

La trajectòria dels gegants continua amb els seus alts i baixos. Malgrat les prohibicions de les llibertats durant el segle XVIII, arran de la Guerra de Successió, sobreviuen. Durant el segle XIX, gràcies a la Renaixença, continuen senyorejant les processons i les festes majors, transmetent la seva alegria, i es converteixen en una constant que ha perdurat fins als nostres dies. Malgrat les guerres, les prohibicions o els canvis d'identitat, han continuat al peu del canó, ballant i fent-nos partícips de les celebracions.

El perquè de tot plegat

El llibre que comenceu a fullejar és un treball que s'ha gestat durant gairebé tres anys. Un recull fet amb molta cura, dedicació i elaborat gràcies a una intensa recerca. Pretén recollir i mostrar-nos un a un tots els gegants centenaris que formen part del patrimoni material de Catalunya. Gegants, alguns d'ells amb més de dos-cents anys d'existència, d'altres que voregen la ratlla dels cent, tots ells catalogats detingudament.

Tenim la sort de poder disposar a casa nostra de figures amb un prestigi elevat, cadascuna de les quals amb els seus ets i uts. Figures com ara els gegants d'Olot, els populars i entrançables gegants i gegantons del Pi, juntament amb les dues parelles de Berga, que formen part de la Patum (festa que està considerada des del 2005 Patrimoni de la Humanitat). També tenim altres figures, potser menys conegudes, com ara els gegants de Linyola o els gegants de les Fonts (Sant Quirze del Vallès - Terrassa), amb un passat desconegut que s'ha hagut de reconstruir peça per peça i encara amb molts fronts oberts. I fins i tot, n'hem trobat uns quants amb una vida molt moguda, per exemple els

gegants de Sùria, uns gegants de lloguer que van passar de mà en mà, i que van viure moltes festes majors, fins a arribar a la seva destinació final. Podem estar satisfets i orgullosos de gaudir d'aquest ric ventall tan complet i interessant.

El projecte va ser encomanat per la Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals. L'interès principal era crear una base de dades on es censessin tots els gegants de Catalunya que tinguessin més de vuitanta anys. Ja fossin gegants sencers, en ús, en desús, exposats o, fins i tot, com en el cas dels de Vilafranca, Moià, Mataró i Puigcerdà, que només conservessin els bustos i les mans. L'objectiu principal, a part de tenir-los inventariats, era conèixer-ne l'estat de conservació, les mides i la seva història. D'aquesta manera, més endavant, en el cas de poder-ne fer una restauració o un estudi, hom en tindria una base prou sòlida.

Acceptada la idea, es va iniciar la recerca a partir d'un llistat elaborat pels mateixos autors del llibre, en què constaven tots els gegants centenaris i més antics de Catalunya. Els gegants es trobaven ordenats cronològicament des del segle XVIII fins a la Guerra Civil. També hi havia incloses les figures històriques, però no centenàries, com ara els gegants de Barcelona o Sabadell, juntament amb gegants que rondaven la centúria.

En un principi l'objectiu principal era publicar totes les figures catalogades fins l'any 1936, atès que moltes parelles no van sobreviure a la guerra, la qual cosa va generar un trencament singular. Finalment es va resoldre publicar en aquest treball només els gegants centenaris més patrimonials i les figures més antigues que vorejaven la ratlla de la centúria. La resta de gegants s'afegiran en les següents reedicions del llibre.

Es va optar per treballar les figures físiques que es conservaven, sense tenir en compte els gegants 14 construïts amb posteritat al 1936, malgrat que tinguessin al darrere una història de gegants anteriors i que estiguessin documentades i referenciades des de diversos segles enrere. Definites els criteris i creat l'equip de treball, començava la part més complicada del projecte: estudiar les parelles de gegants escollides i completar la base de dades de l'Inventari del Patrimoni Etnològic (IPEC), format per diversos camps, en què es demanen el nom, l'alçària, l'amplada, el pes, l'autoria de la figura, la localització, la història, les fonts de referència o la bibliografia, entre altres dades. I el més important: començar a moure fils i parlar amb les colles i ajuntaments vinculats amb els gegants, tot destriant allò que estava perfectament documentat de la part confegida a partir de la veu popular. L'elaboració d'aquest treball no ha estat pas una tasca gens senzilla. El procés ha estat complicat, però a la vegada força enriquidor. Poder treballar a fons cada parella de gegants ha estat un luxe. I sobretot destacant la magnífica feina i dedicació dels membres de l'equip de recerca.

L'estudi, des d'un punt de vista científic, ha suposat un avenç important en aquest camp, sobretot amb la documentació conservada i desconeguda fins avui, que ha enriquit el coneixement d'aquestes parelles de gegants. En alguns casos, ha ajudat a situar-ne els orígens cronològicament; ha permès verificar-ne les dades i descobrir-ne la història; els canvis i les vicissituds i sobretot ens ha fornint informacions poc conegudes. Cada nova troballa feia cada vegada

més interessant el projecte. Val la pena dir que s'ha hagut de fer una recerca extensa de cada figura, tot comprovant dates, mesures i fins diverses fonts que es contradieien.

S'ha aprofitat l'avinentsesa per fer un extens recull de fotografies, tant antigues com actuals. Malauradament, també cal esmentar que, durant el procés de recerca, es va donar el cas que algunes de les parelles que teníem incloses a la llista es van haver d'eliminar. Els motius eren clars i senzills: els gegants d'aquelles poblacions eren còpies fetes durant la dècada dels anys 50 i els originals no existien. En un altre dels casos estudiats vam poder comprovar que no en quedava gairebé res dels gegants originals, només es guardaven parts de la seva estructura, i per tant la figura exposada era, en realitat, una reproducció.

A part de consultar arxius, arxius fotogràfics o hemeroteques, la recerca s'ha basat en la consulta de la bibliografia corresponent de cada parella i, en molts casos, en les fonts originals. Principalment s'ha consultat el llibre Gegants, nans i altres entremesos de Joan Amades, el primer llibre de recerca sobre gegants i imatgeria festiva, on surten documentats bona part dels gegants catalogats.

A partir de les seves informacions, se n'ha pogut elaborar i definir la història. Hi ha altres fonts bibliogràfiques, com la revista Patufet –de la qual s'ha fet un buidatge, ja que durant els anys 1927 i 1928 va organitzar un concurs fotogràfic–, el Costumari català o el col·leccionable Guia dels gegants de Catalunya editat per Naono, juntament amb algunes edicions locals, que han demostrat ser fonts d'informació i de recerca prou rellevants i que també ens han ajudat a completar les dades necessàries.

De moltes de les figures no es disposa de gaire documentació; per tant, tot i que la considerem una recerca conscient i completa, encara resta oberta, ja que no descartem que vagin apareixent noves informacions: cada parella té una fitxa tècnica amb les dades més importants, il·lustrades amb fotografies antigues i actuals per poder veure l'evolució i les transformacions que han patit durant els anys, a més de la seva bibliografia corresponent.

Tot i així, encara han quedat molts fronts oberts i alguns interrogants; per tant, és molt probable que, amb el temps, apareguin noves dades rellevants que acabin completant la història de les figures, noves fotografies, etc. Només per citar alguns exemples, durant la publicació d'aquest llibre els gegants de Linyola, Tarragona o els gegants de la Font Vella d'Igualada han estat objecte d'una seriosa restauració que de ben segur ens aportarà noves dades interessants.

Esperem, doncs, que aquest treball pugui arribar a ser una peça angular i que, a poc a poc, totes les peces vagin encaixant a la perfecció, que s'acabi reconstruint la història i que puguem saber alguna cosa més sobre el misteri i el simbolisme que engloba cada figura.

Aquest llibre està adreçat a tots els públics, amb l'objectiu de donar a conèixer tot aquest patrimoni material de què disposa Catalunya. Volem apropar de

manera rigorosa i curiosa aquests gegants històrics per sensibilitzar el lector de la importància patrimonial d'aquestes figures.

Només em queda donar les gràcies a totes les persones que han fet possible aquest llibre, des de qui va fer la proposta, fins als membres que han col·laborat desinteressadament a fer realitat aquest projecte, tant fotògrafs com historiadors, museus, informadors, aficionats o persones que ens han aportat els seus coneixements el seu suport incondicional i ens han facilitat l'accés i l'estudi de les figures. I com no a tots els membres de l'equip de redacció. Gràcies!

Per acabar, és gairebé obligat citar una frase que Joan Amades va dedicar als gegants dins la seva gran obra Gegants, nans i altres entremesos, una frase dedicada a totes aquestes figures que tant ens estimem i que tant ens fan gaudir.

“De totes les velles imatges que han pres estat en l'ànima del poble, no n'hi ha cap que pugui igualar-se a la dels gegants”.